

UMEMURA YUKO

MAGYAROK KORAI NYOMAI JAPÁNBAN
– BENYOVSZKY MÓRIC ÉS TORNAI GYULA
JAPÁNBELI TARTÓZKODÁSA ALAPJÁN

Az első magyar, aki Japánban járt, mai ismereteink szerint valószínűleg egy jezsuita pap, Ureman János (1579–1621) lehetett. A kutatások szerint az Edo 江戸 korszak legelején, 1608-tól 1614-ig tartózkodott Japánban mint jezsuita misszionárius, és német szerzetesként regisztrálták.¹ Ami a származását illeti, dalmáciai születéséről van tudomásunk, de nehéz a nemzetiségéről biztosan mondani, inkább az akkori Magyarországon született személynek lehetne nevezni. Japán tartózkodásáról még nem találtak konkrét adatokat Japánban. Az utána következő hosszabb korszak alatt csak korlátozott számban juthattak európaiak Japánba.

A következő magyarként, aki Japánban járt, Jelky Andrást tarthatjuk számon. Őt mint a Holland Kelet-indiai Társaság tanácsadóját a Japánnal való kereskedelmi tárgyalások végett 1770-ben küldték Japánba. De az ő konkrét tevékenységéről nem tudunk sokat.² Ezután az 1771-ben odaérkező Benyovszky Móric (1746–1786)³ neve merül fel a két ország közötti kapcsolatokban. Róla viszont elmondható, hogy látványosabb nyomot hagyott a japán történelemben.

Benyovszky után évtizedekig nem járt magyar utazó Japánban. A két ország közötti diplomáciai kapcsolatfelvétellel megszorodtak a kölcsönös látogatások, de maradandó nyomot hagyó utazások nem gyakran történtek. Újabb kutatásaim során egy magyar festő által megfestett japán miniszterelnök-portréra bukkantam.

E tanulmányomban a Japánban járt első magyar utazók nyomát mutatom be, amelyek érdeklődésre számot tartó epizódnak számíthatnak a két ország kapcsolatainak kezdetén. Az egyik szereplő Benyovszky Móric, a másik pedig az előbb említett festő, Tornai Gyula (1861–1928).

---

¹ Bögös 1991a: 40–41, Bögös 1991b: 42–43.

² Vida 1982: 64, Kiss 2009: 312.

³ Benyovszky születési dátuma vitatott, 1741 is szerepel.

I. Benyovszky hatása Japánban

A magyar–japán kapcsolatok történetéről szóló írásokban gyakran említik gróf Benyovszky Móricot mint az első magyar utazók egyikét, aki eljutott Japánba. Azt ugyanakkor még nem taglalták kellőképpen Magyarországon, hogy miként és milyen formában jelenik meg Benyovszky utazása magában Japánban. Azzal sem foglalkoztak, hogy vajon tudtak-e a japánok Benyovszky magyar származásáról. Egyáltalán, miért ismerik Benyovszkyt Japánban? Most röviden bemutatom Benyovszky japánbeli jelentőségét és az ezzel kapcsolatos kutatásokat.

I.1. Benyovszky levelének következménye és a *Kaikoku heidan* című könyv

Jókai Mór híres regénye, illetve Benyovszky emlékiratának magyar fordítása az utazó halála után körülbelül száz évvel, 1888–1891 között jelent meg Magyarországon. Közismert, hogy Benyovszkyt – elsősorban emlékiratainak számos kitalált eleme és magamutogató, fantáziával teli történetei miatt – ellentmondásos világalandornak tartották. Jókai fordítása is növelte Benyovszky meseszerű szerepét.⁴ Jókai az eredeti szöveghez számos kiegészítést írt, amelyben hosszan ecseteli Japán földrajzát, történelmét és a nép jellemét. Benyovszky Japánnal kapcsolatos történeteit ugyanakkor már nem színezte tovább az író.⁵ Japánban megjelent ismeretterjesztő írásokban olyan állítás is olvasható, hogy a Benyovszky emlékiratában leírt történeteknek a fele sem igaz.⁶

Ami a japán utazását illeti, a fent említettek ellenére egy fontos nyomot mindenképpen hagyott a japán történelemben: rövid japán tartózkodása alatt ugyanis Benyovszky több levelet is írt a Nagasakiban tartózkodó hollandoknak. Érdekes módon emlékirataiban a szerző nem ejt szót ezekről a levelekről, így sem Jókai, sem az európai olvasók nem tudhattak róluk. Maga a szerző sem tudhatott semmit e levelek további sorsáról. A levelek elküldése után nem sokkal, 1791-ben jelent meg a japán tengeri stratégiát fejtegető *Kaikoku heidan* 海国兵談 (*Vélekedések egy szigetország katonai kérdéseiről*) című könyv, amelyben szerepel Benyovszky levélüzenete. A magyar utazót idéző lényeges részt a következőkben közlöm magyarul:

Előszó: „(...) mostanában az orosz haderő felülmúl mindent, a messzi tatár vidékeket is bekebelezte, benyomult mongol földre, továbbá Kamcsatkát is magában foglalja. Ezután Kamcsatkától észak felé is kerestek, de nem találtak elfoglalásra érdemes földet, így nyugat felé fordulva az

⁴ Az eredeti angol kiadás: Benyowsky, Maurice Auguste 1790. *Memoirs and Travels of Mauritius Augustus Count De Benyowsky I-II*. London: Robinson.

⁵ Jókai Mór 1891: 71–79.

⁶ Például Takeuchi 2010: 306.

Ezo 蝦夷 (Hokkaidō 北海道) keleti részén lévő Chishimára 千島 [Kuril-szigetek] szándékozzák kiterjeszteni hatalmukat. (...) 1771-ben az oroszok Kamcsatkába küldték Baron Maorittsu Araadaru Han Bengorō バロンマオリツ・アラアダルハン・ベンゴロウ [Báró Móric Aladár Han Bengoró] nevű vitéz urat, aki Kamcsatkából indulva japán kikötőről kikötőre utazott, hogy felmérést végezzen a japán kikötőről. Útja során Tosarában 土佐 szállt meg, ahol egy levelet hagyott (a Japánban élő) hollandoknak. Eszerint mivel Japán tengeri ország, ha a külföldiek elég erőszakosak, elég könnyedén megközelíthetik a partját, így tehát erre kell odafigyelni. Japán még mindig a régi kínai könyvek alapján keres katonai megoldást, pedig a szigetország (jellegének) megfelelő tengerészeti stratégiát kellene kidolgoznia. (...) Ilyen gondolatokat nem hoznak nyilvánosságra az emberek, de én inkább megszegem az illendőség (szabályait), ha már Bengoró felhívta a figyelmünket az idegen érkezésére és az erre való megfelelő felkészülés szükségességére (...).”⁷

A kötet szerzője Hayashi Shihei 林子平 (1738–1793), aki ezt a könyvet 1787-től 1791-ig saját kiadásában jelentette meg. A mű egy tizenhat kötetből álló hosszú értekezés, amely főleg a tengeri védelemről és – mai kifejezéssel – általános biztonsági kérdésekről szól. Mivel a téma a sógunátus számára kellemtelen és veszélyes volt, azonnal be is tiltották, és a nyomdai metszeteket elkobozták tőle, így a könyv első megjelenésekor nem terjedhetett el széles körben. Hayashi titokban félretett magának egy példányt, és amikor eljött az ideje, 1851-ben újra ki tudták adni a munkát.

Hayashi Shihei Edóban (a mai Tokióban) született, és a ma Tōhokunak 東北 hívták vidéken lévő Sendai 仙台 városában nőtt fel. Edóban és Nagasakiban 長崎 tanult, nyugati műveltséggel rendelkezett, haladó gondolkodású tudósként politikai, közgazdasági és oktatási kérdésekkel foglalkozott. Értelmiségiként az akkori politikai vezetőknek szánta javaslatait, de koncepciója megelőzte korát, nem talált megfelelő támogatókra, így nem fogadták el fejtegetéseit. Halála után fél évszázaddal azonban a történetek az ő felvetéseit igazolták.

A *Kaikoku heidan* kötetain kívül kiadta a *Sangoku tsūran zusetsu* 三国通覽 図説 (*Három ország ismertetése térképpel*) című művét is, amely munka Kínát, Koreát és Okinawát 沖縄 tárgyalja térképpel ellátva; ezt a Nagasakiban tartózkodó hollandok vagy németek Európába vitték, és lefordították franciára.

⁷ Hayashi 1791: *Jijo* 自序 (*Előszó*) (1939-i kiadás: 9–12.) Az eredeti szöveg online elérhetősége: <http://dl.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/2575501> (megtekintve: 2014.07.09)

I.2. Benyovszky személye

Az Edo-korszak végén Japánban lassan elindultak azok a társadalmi változások, amelyek következtében a 19. század közepétől a külföldiek megjelenésével a japán politika érdekeltté vált az ország megnyitásában. Ennek következtében több írás is megjelent, amely az ország védelmi problémáit fejtegette. Ekkor élte reneszánszát Hayashi könyve, újra felfedezték korábbi elképzeléseit, és tudósok új generációjára gyakorolt jelentős hatást. Hayashi könyve tehát a korszak végén keletkezett írások között a legbefolyásosabbak egyike lett. Bár a szerző életében nemhogy érvényesülni nem tudott, de inkább üldözték írásai miatt, fél századdal később nagyban hozzájárult az ország biztonsági koncepciójának kialakításához. Ebben a folyamatban „Han Bengoró” is ismertté vált a japán „értelmiségiek” körében.

Abban az időben Japánban Benyovszky „Han Bengoró”-ként szerepelt a szövegben, aminek a kiejtése elég japánosan hangzik, ezért manapság többen azt hiszik, hogy felvett japán névről van szó. De a „Han” valószínűleg a bárói rangra utaló „van”-ból származik, a „Bengoró” pedig abból adódott, hogy egyszerűen rosszul olvasták „Benyovszky”-t a Nagasakiban élő hollandok, így keletkezhetett ez a kissé torz kiejtés. Hayashi könyvében Benyovszky keresztnévét egészen jól kivehetően írja le: „Baron Móric Aladár Han Bengoró”, tehát a Han előtti rész nagyjából pontosan szerepel.

Hayashi könyvének újra megjelenése után még fél évszázadnak kellett eltelnie, hogy Japánban általánosan tudomást szerezzenek arról, hogy ezt a Bengoró nevű személyt valójában Benyovszkynak hívják, aki világhírességként lett híres emlékiratai révén Európában. Korábban is megjelent már egy olyan felvetés, hogy Bengorót Benyovszkyval azonosítsák: Mitsukuri Genpo 箕作阮甫 (1799–1863), az Edo-kori, nyugati ismeretekben és nyelvekben jártas tudós, már feltételezte ezt a tényt, de bizonyítani még nem sikerült neki. Azután a 20. század elején elsőként egy japán történész, Miyake Yonekichi 三宅米吉 (1860–1929) volt az, aki a japán és nyugati dokumentumokat vizsgálva kimutatta, hogy „Han Bengoró” nem más, mint Benyovszky. Benyovszky eredetileg francia nyelven írt, és 1789-ben Londonban angolul megjelent emlékirata nagyon népszerű volt, de sok kitalációt tartalmazott, és erre a tényre az Európában megjelent kritikai írások hamar felhívták a figyelmet. A 19. század végén, amikor a nyugati könyvek sok helyen hozzáférhetővé váltak Japánban, sok tudós Amerikába és Európába ment tanulni, így a Benyovszkyval kapcsolatos egyéb irodalmat már japánok is olvashatták. Ebből követ-

kezően kutatni kezdték az ismert Han Bengoró valódi kilétét és a Japánban tett utazásának történetét.⁸

I.3. A japán kutatások és a tények

Benyovszky híres-hírhedt emlékiratai azonban csak későn váltak hozzáférhetővé a japán olvasóközönség számára, mivel csupán 1972-ben adták ki japán fordításukat. Ebben a kötetben összefoglalták az ázsiai utazására vonatkozó addigi japán kutatásokat is. Ezekről a kutatásokról a történész Király Attila már magyarul is írt már, tanulmányában Benyovszky utazásának Japánnal kapcsolatos részeit ismerteti,⁹ ezért az alábbiakban csak a lényegyet közlöm röviden.

Benyovszky valóban járt Japánban 1770-ben, amikor az Edo-korszak második felében még mindig szigorúan zárt rendszer működött, és így tiltott volt a külföldiekkel való érintkezés, tehát az idegenek csak korlátozottan jöhettek Japánba, a Nagasaki-beli Dejimába 出島 (kijelölt kis félsziget). Benyovszky hajója Kamcsatkából a rossz időjárástól sodródva érte el Japán csendes-óceáni partját, de a szigorú szabályok miatt nem tudott egykönnyen partra szállni, végül Shikoku 四国 szigetén az Awa 阿波 tartománybeli hiwasai 日和佐 kikötőben tudott a hajója kikötni, ahol ő maga is partra szállhatott. A Hiwasában töltött idő alatt két levelet küldött a Nagasakiban lévő hollandoknak. Ezután dél felé hajózott tovább, és az Amami 奄美 szigetcsoportnál található Ōshimában 大島 kötött ki, ahonnan még hét levelet küldött szintén a nagasaki hollandoknak, ezekben a Japánt fenyegető orosz veszélyről és a tengeri védelem szükségességéről írta le véleményét, amelyet később Hayashi belefoglalt könyvébe.

Tanulmányi célból Hayashi többször is járt Nagasakiban, és valószínűleg ott hallott a magyar utazó leveleiről. Hayashi könyvében kívül más japán szerzők is hasonló módon idézték Benyovszky figyelemztetését. A japán történészek kutatásai szerint a dejimai és a shikokui helyi levéltárakban található adatok alátámasztják Benyovszky japánokkal való érintkezését. Bár a Japánban megjelent szövegek kitalált történeteket is tartalmaznak (például Benyovszky felmérést végzett volna a japán kikötőkről, vagy az oroszok küldték volna őt Japánba stb.), azonban a Japánban való utazásának útvonala nagyjából megegyezik a Japánban lévő dokumentumok adataival.¹⁰

---

⁸ Numata 1972: 224–227.

⁹ Király 2009: 9–26.

¹⁰ Numata 1972: 231–236, lásd még Király 2009: 11–15.

I.4. Benyovszky helye a japán–magyar kapcsolatokban

A mai napig nem derült ki, hogy egyáltalán miért is írt ilyen figyelmeztető szándékú leveleket Benyovszky. Habár a japán történészek ezt általában csak az utazó szeszélyének tulajdonítják, a magyar utazó leveleinek akarva-akaratlanul ilyen jelentős utóélete lett Japánban.

Az Edo-korban megjelent szövegben Benyovszky magyar származását egyáltalán nem hangsúlyozták. A zárt rendszerként működő japán társadalom nem ismerte részletesen az európai országokat. Amikor a 20. század elején világhosszra vált személyazonossága, már pontosan írtak magyar származását illetően is. A japán diplomáciatörténetet összefoglaló egyik ismert kötet például hosszan fejtegeti Benyovszky tetteit, a magyarokat a hunoktól származtatja, és a magyar utazót a „japán történelem egyik fontos alakjának” nevezi.¹¹ Úgy tűnik azonban, hogy származása nem volt annyira lényeges, mivel egy 1942-ben megjelent elemzésben csak „oroszoktól küldött Bátor Móric” nevű utazóként szerepel Benyovszky,¹² annak ellenére, hogy akkoriban kifejezetten jó kapcsolatot ápolt Japán és Magyarország. A második világháború előtt, amikor felállították a magyar kultúrintézetet Tokióban, sok cikk jelent meg Magyarországról, azonban alig találunk közöttük Benyovszkyról szóló írást.¹³

A Magyarországon tehát egyébként jól ismert Benyovszkynak olyan ismeretlen tevékenysége is volt, aminek révén egy fontos nyomot hagyott a japán történelemben. A Japánban jól ismert Han Bengoróról általában nem tudják az emberek, hogy őt valójában gróf Benyovszkynak hívták, aki magyarként elsőként vetődött a szigetországba, és kalandos élete és emlékiratai miatt híres ember lett Európában. A tényeket ismerve immáron ideje lenne, hogy Benyovszky mindkét országban a megfelelő helyet foglalja el a magyar–japán kapcsolatok történetének fontos alakjaként.

II. Tornai Gyula, Ōkuma miniszterelnök portréjának festője

A 19. század végén „a japán divat” (japanizmus) hullámai elárasztották Európát, így Magyarországot is. Ez a téma művészeket és írókat is foglalkoztatott a kultúra legkülönbözőbb területein. A képzőművészetben ennek egyik képviselője Tornai Gyula festő (1861–1928) volt, aki több mint egy évet töltött Japán-

¹¹ Tabohashi 1943: 97, 136.

¹² Kishi 1942: 164.

¹³ Bár Mezey István, a Magyar-Nippon Társaság alapítója *Az igazi Japán* című könyvében foglalkozott Benyovszky japán utazásával, amelyben megemlíti Benyovszky levelét is (Mezey 1939: 167–173), de nem tér ki Hayashi könyvére. Talán nem volt tudomása a könyv jelentőségéről. Az 1940-es évek elején fennálló tokiói Magyar Kultúrintézetben kiadott folyóiratokban sem írtak Benyovszky szerepéről, vö. Umemura 2006: 87–89.

ban 1904–1905 között, és számos japán témájú festményt készített. A magyarországi művészeti körökben kissé elfelejtett festőt, úgy látszik, manapság újraértékelik. Nemcsak írnak róla, de a *Salome tánca* című műve például 2011-ben a londoni Christie's aukciójánál 1–1,5 millió font kikiáltási árral (előzetes leütési árbecslés) szerepelt.¹⁴

II.1. Egy kallódó festmény a japán miniszterelnökről

A magyar–japán kapcsolatok történetének szempontjából is kiemelkedő helyet foglal el Tornai tevékenysége, mivel nemcsak japán témájú alkotások első magyar festőjeként tartják számon, hanem Japánban is ismerték mint neves festőt, és felkérték őt, hogy fesse meg az egyik volt miniszterelnök, Ōkuma Shigenobu 大隈重信 (1838–1922) portréját.

Ōkuma Shigenobu az egyik vezető alakja volt a Meiji-restaurációnak, kétszer is volt miniszterelnök, és több kormányban is külügyminiszterként vállalt szerepet a nyugati hatalmakkal kötött egyenlőtlen szerződések módosításában. Később, amikor egy időre visszavonult a politikától, az általa alapított Waseda Egyetem 早稲田大学 rektoraként tevékenykedett. Amikor Tornai Japánban járt, akkor Ōkuma éppen nem volt kormánytag, de mint a Kensei párt 憲政党 elnöke, a közéletben aktívan tevékenykedő jelentős politikusnak számított.

Ōkuma portréjának mint Tornai egyik művének létezéséről Magyarországon is tudtak, annak idején erről a képről a *Vasárnapi Újság* is hírt adott, azonban a kép reprodukcióját nem közölték magyar kiadványokban. A képet azóta sem mutatták be Európában, most tehát jó alkalomnak ígérkezik, hogy e tanulmányomban bemutassam a művet. Ezt az Ōkuma-portrét a Waseda Egyetem Aizu Hachiichi Emlékmúzeumának 会津八一記念博物館 raktárában őrzik. A két ország közötti kapcsolat rendszerváltás utáni megélénkülésének köszönhetően a képpel japán szakértők is foglalkoztak, így jó lenne, ha magyar szakmai körökben is tudomást szereznének a képről.

II.2. Tornai Gyula és japán utazása

Tornai Gyula Benczúr Gyula tanítványa volt, és Budapesten kívül Bécsben és Münchenben is tanult, számos helyre utazott, ahol a helyszínen képeket festett. Az európai kontinensen kívül Japánban és Indiában is járt, és ezekben az országokban számos képet alkotott. Ezek egzotikus, különleges ábrázolásmódjuk miatt is népszerűek lettek. Tornai meglehetősen termékeny volt, európai városokban több kiállítást rendeztek műveiből. Ami a japán témájú festmé-

---

¹⁴ Lásd a <http://www.antikregiseg.hu> oldalon (megtekintve: 2013. aug. 12-én).

nyeit illeti, különböző katalógusok alapján több mint harminc darabról van tudomásunk, bár átfogó monográfia vagy életrajzi tanulmány eddig még nem jelent meg róla. Kedvelt témája volt a gésák világa, az ilyen képei az akkori vigalmi negyed mindennapjait voltak hivatottak bemutatni. Az egyik képen színpadi táncjeleneteket festett meg, a másikon jellegzetes rács mögött sorakozó gésákat szerepeltet. Egy New York-i aukción 2011-ben magas áron elkelt *A Japanese princess going to church* című olajfestményén (132 x 245 cm) négy, kimonós hölgy beszélget egy szentélyben, az egyikük imádkozik. Ezen a képen a festő a hölgyeket hátulról ábrázolja, így a díszes övkötések fontos részét képezik az alkotásnak. A kép karakterét a japán népviselet tarka, pompás színe határozza meg.

Tornai 1904–1905 között tartózkodott Japánban, tehát éppen a japán–oroszháború idején, a *Vasárnapi Újságban* megjelent cikk szerint tizenhat hónapot töltött ott, és bejárta az egész országot. A lap tudósít arról is, hogy Tornai Japánban festett első műve az Ōkuma-portré volt. A magas rangú politikus támogatásának köszönhetően sok olyan helyet is meglátogathatott tartózkodása alatt, ahová külföldi utazónak akkoriban még nehéz volt bejutnia.¹⁵

Japánban egy nemrég megjelent tanulmányban foglalkoztak a Tornai és a japánok közötti kapcsolatokkal. E szerint Tornai 1905-ben a tokiói *Hongō za 本郷座* (Hongó színtársulat) Schiller-előadásának színpadi képeit készítette el. Továbbá, az akkori nyugati stílusú festőket tömörítő szépművészeti társaság, a *Tomoe-kai* 巴会 kiállításán részt vett a műveivel.¹⁶ A kiállításról hírt adó újságcikkben feltűnik a következő mondat: „A mostani kiállítás érdekessége, hogy először szerepel Tornai Gyula magyar festő. Úgy tudjuk, hogy a magyarok a *kyodóktól* 匈奴 (ázsiai hunoktól) származnak, így Európában „keletinek” nevezik őket (...) ez különösen felkeltette érdeklődésünket”¹⁷ Úgy látszik, hogy már 1905-ben köztudott volt a magyarság keleti eredete.

Ezen a kiállításon ismerkedhetett meg Tornai a Tokió Egyetem professzorával, Wadagaki Kenzōval 和田垣謙三 (1860–1919), aki nemcsak közgazdászként volt ismert, hanem sokféle művészeti ágban járatos közszereplőként is, így valószínűleg az ő közbenjárásával kerülhetett kapcsolatba Ōkumával.¹⁸ Könnyen elképzelhető, hogy jól hangozhatott az akkor még a nyugati kultúrát átvenni igyekvő japán társadalomban egy ismert nyugati festővel elkészíttetni

¹⁵ *Vasárnapi Újság* 1909. okt. 10, Paur 1909. Egyébként ezen cikk szerint Tornai 1905 nyarán indult volna útnak, de a japán újságban már 1905 tavaszán írtak róla. Tehát ez az időpont valószínűleg hibás. A japán–oroszháborút is említi a cikkíró, de itt is inkább az 1904-es évszám lenne helyes az útra kelés időpontjaként.

¹⁶ Okabe 2011: 64.

¹⁷ *Miyako Shinbun* 都新聞 1905. március 23.

¹⁸ Okabe 2011: 64.

valaki arcképét. Ōkumának mint volt miniszterelnöknek és ismert politikusnak addigra volt már portréfestménye, melyet nem akar ki, hanem a korszak egyik legismertebb nyugati stílusú festője, Kuroda Seiki 黒田清輝 (1866–1924) festett. Ennek ellenére Ōkuma felkérte Tornait portréjának megfestésére. Ezt a Tornai által festett képet valószínűleg gyakran használták hivatalos alkalmakkor, például az Ōkuma születésének századik évfordulóján megtartott ünnepségen is a központi színpadon állították ki.¹⁹

II.3. Ōkuma miniszterelnök portréja és ennek értékelése

Ōkuma képe vászonra festett olajfestmény, mérete: 111.8 cm x 78 cm. A képet őrző múzeum munkatársa szerint 1996-ban restauráltak, így most jó állapotban van. Ōkuma karosszékben ül, és hagyományos kimonót visel. Arca nyugodt, tekintélyes államférfi benyomását tükrözi. A művész Ōkuma életére jellemző kellékeket is odafestett, az egyik például a sétatotja. Mint fent említettem, Ōkuma próbálkozott a nyugati nagyhatalmakkal, hogy az egyenlőtlen szerződéseket korrigálják. Ennek érdekében kilátásba helyezte, hogy nyugati állampolgárok peres ügyeiben nyugati bírókat is alkalmazhatnának Japánban. Ez a javaslat jelentős vitát gerjesztett a társadalomban, és egyesek ellenszenvét is kiváltotta. 1889-ben szélsőséges nacionalisták terrortámadásának célpontja lett, egy pokolgépes támadás következtében súlyosan megsérült, és a jobb lábát amputálni kellett. A képre festett sétatotja ezt szimbolizálja. A volt miniszterelnök ezen kívül egy vastag könyvet tart a kezében, ez nyilván tudományos tevékenységét jelképezi, és Ōkuma egyik fontos tette, a Waseda Egyetem megalapítására utal.

Egy festmény értékét megítélni inkább a művészettörténészek feladata, tehát erre nem teszek kísérletet. A képet őrző japán múzeum kurátora, Okuma Seisaku 奥間政作 kérdésemre azt felelte, hogy az akkori japán festészetben képviselt klasszikus irányvonalhoz áll közel, realiztikus és derűs hangulatot idéző stílusúnak mondható.²⁰ Egy korabeli japán újságban Ōkuma képét így kommentálták: fennkölt, mély hangulatú, nyugodt színű, mintha nagyon közeli valaki ábrázolta volna a politikust, magas színvonalú realizmussal.²¹

Az ismert művészettörténész, Wehner Tibor véleménye szerint „stilisztikailag a kép a realista szemléletű alkotások körébe sorolható, hiszen egy természetelvű, valóságos alakot a maga valójában megjelenítő kompozíció. Viszont az ábrázolás a realista előadásmód mellett minősíthető akadémikus modorú, a

¹⁹ *Waseda Gakuho* 早稲田学報 1938: 53.

²⁰ A Waseda Egyetem Aizu Múzeum kurátorával, Okumával folytatott beszélgetés (2013. június 8-án).

²¹ Okabe 2011: 62.

hagyományos, jól bevált eszközökkel előadott, konzervatív szemlélettel megalkotott műnek is: szabályszerű az alak beállítása, s a művész célja az ábrázolt egyéniség minél pontosabb megragadása volt. A reneszánsz portrékhoz viszonyítva sincs a képen semmi újítás vagy különös megoldás. Iskolához, műhelyhez vagy valamely nagy mesterhez nem tudom kötni az alkotást: korrekt, biztos kezű művész jól kidolgozott, rutinos munkája. Nem kiemelkedő jelentőségű alkotás, egy jó mesterségbeli tudással megfestett portré. Úgy vélem, dokumentatív és történeti értéke jelentősebb az esztétikai értékénél vagy jelentőségénél.²²

Okabe említett tanulmánya Tornait a „japanizmus festőjeként” tünteti fel. A 20. század elején, ha egy festőművész Japánról festett képet, akkor már a „japanizmus” jelzót használták vele kapcsolatban. Tornai keleti utazása után Európába visszatérve, Londonban, Párizsban és több német nagyvárosban sikerrel rendezett kiállítást. A helyi kritikák többé-kevésbé elismerték Tornai művészi értékét és jelentőségét. Az elemzők többsége a „japanizmus” alkotásaként könyvelte el Tornai képeit.²³

Vajon mennyire volt jelen Magyarországon ez az Európában hatásos irányzat? Ez a kérdés nem annyira egyszerű, mert a japanizmus változó formában jelent meg, a művészek néhol csak egy-egy szimbólumot használtak rejtett motívumként saját alkotásaikban. A Tornaival foglalkozó egyik hazai tanulmány szerint ez az irányzat Magyarországon nem olyan mértékben jelent meg. Az volt a véleménye, hogy „a magyar festészetben a japonizmus sajnos nem játszhatott fontos szerepet, ez a fázis kimaradt, mert a hazai művészeti fejlődés a századforduló táján egyszerre volt túl konzervatív és túl sietős. Míg a japán művészet hatása az iparművészet különböző területein és az építészetben nyilvánvaló, a festészetben csak utalásszerűen találkozunk vele.” Továbbá, a magyar szecesszió műveiben a japán művészet hatását nehezen tartják kimutathatónak.²⁴ Magyarországon a Kelet iránti érdeklődés eleve erős volt a társadalomban, ennek ellenére a festészetben nem jelent meg a „japán divat”. Talán ezért sem figyeltek fel Tornai munkásságára.

Manapság a két ország közötti kapcsolatok egyre bővülnek. A Japán iránti érdeklődés igen nagy, emiatt is jó lenne, ha Tornai munkássága a maga méltó helyére kerülne, ehhez szükséges lenne a művészeti szakma által értékelt átfogó képre. A magyar–japán kapcsolatok szempontjából pedig érdekes adatokat lehetne találni Tornai japánbeli tartózkodásáról a szigetországban. De a felmerülő kérdésekre csak a jövőben elvégzendő kutatások adhatnak választ.

---

²² Wehner Tibornak köszönöm a kérésemre adott szíves szakvéleményét, melyet a 2013. október 18-án elektronikus formában elküldött képmásolatról adott.

²³ Kovács 2008: 59, 61.

²⁴ Kovács 2008: 59–60.

© Waseda Daigaku Aizu Hachiichi Kinen Hakubutsukan
早稲田大学会津八一記念博物館

HIVATKOZOTT SZAKIRODALOM

- Bögös László 1991a. „Régi századok magyarjai Vietnamban.” *Ezredvég* I. évf. 1991/6: 39–46.
- Bögös László 1991b. „Egy vándorfilozófus útinaplója.” *Harang* 1991: 42–43.
- Hayashi Shihei 林子平1791. *Kaikoku heidan* 海国兵談 [Vélekedések egy szigetország katonai kérdéseiről]. Kokkai toshokan dejitaru akaivu YD1-183. [Újabb kiadás: Muraoka Tsunetsugu 村岡典嗣 (ed.) 1939. Tokyo: Iwanami shoten.]
- Jókai Mór 1967 [1891]. *Gróf Benyovszky Móric életrajza, saját emlékiratai és útleírásai (1888–1891)*. II. kötet. Budapest: Akadémiai Kiadó.

- Király Attila 2009. „A japán Benyovszky-kutatás.” In: Farkas Ildikó – Szerdahelyi István – Umemura Yuko – Wintermantel Péter (szerk.) *Tanulmányok a magyar-japán kapcsolatok történetéből*. Budapest: Eötvös Kiadó, 9–26.
- Kishi Yamaji 貴司山治 1942. *Kaikoku heidan* 海国兵談 [Vélekedések egy szigetország katonai kérdéseiről.] Tokyo: Shunyōdō Shoten.
- Kiss Sándor 2009. „A szaggatott magyar-japán kereskedelmi kapcsolatok krónikája – Gazdasági kapcsolataink áttekintése a kezdetektől 2008-ig” In: Farkas Ildikó – Szerdahelyi István – Umemura Yuko – Wintermantel Péter (szerk.) *Tanulmányok a magyar-japán kapcsolatok történetéből*. Budapest: Eötvös Kiadó, 307–363.
- Kovács Ágnes 2008. „A táncoló gésa – Adalékok Tornai Gyula japán tárgyú képeihez.” *Artmagazin* 2008.2: 56–64. http://www.artmagazin.hu/artmagazin_hirek/a_tancolo_gesa_adalekok_tornai_gyula_japan_targyu_kepeihez..350.html (Megtekintve: 2014. február 10.).
- Mezey István 1939. *Az igazi Japán* Budapest: Magyar Nippon Társaság.
- Miyako Shinbun* 都新聞 1905. március 23.
- Numata Jirō 沼田次郎 1972. „Nihon-ni okeru Benyofusukū 日本におけるベニョフスキー [Benyovszky megjelenése Japánban].” In: Mizuguchi Shigeo 水口志計夫– Numata Jirō 沼田次郎 (eds.) *Benyofusukū kōkai-ki* ベニョフスキー航海記 [Benyovszky tengeri utazása]. Tokyo: Heibonsha Tōyō Bunko, 223–239.
- Okabe Masayuki 岡部昌幸 2011. „Hangari-no gaka Tornai Gyula-no nihon-taizaiji no sakuhinto bunken-ni tsuite ハンガリーの画家トルナイ・ジュラの日本滞在時の作品と文献について [Tornai Gyula magyar festő Japánban történő tartózkodása során festett művei és az ehhez kapcsolódó szakirodalom].” *Japonisumu kenkyū* ジャポニスム研究31. 60–70.
- Paur Géza 1909. „Tornai Gyula japán és indiai képművészete.” *Vasárnapi Újság* 56/41 [1909. okt. 10. sz.]: 849–850.
- Tabohashi Kiyoshi 田保橋潔 1943² [1930¹]. „Han Bengorō-no tanken kōkai はんべんごろうの探検航海 [Benyovszky felfedező hajóutazása].” In: *Nihon kindai gaikoku kankeishi* 日本近代外国関係史 [Japán újkori diplomácia-története]. Tokyo: Tōkō shoin, 86–98.
- Takano Kiyoshi 高野澄 1991. „Kaisetsu 解説 [Elemzés].” In: Kiyohara Yasumasa 清原康正 – Suzuki Sadami 鈴木貞美 (eds.) *Nihon Kenbun-tan* 日本見聞譚 [Ahogy a külföldiek Japánt látták]. Tokyo: Sakuhinsha, 297–301.
- Takeuchi Makoto 竹内誠 2010. *Gaikokujin ga mita kinsei nihon* 外国人が見た近世日本 [Az újkori Japán külföldi szemmel]. Tokyo: Kadokawa Gakugei Shuppan, 306–307.
- Umemura Yuko 2006. *A Japán-tengertől a Duna-partig*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Vida János ヱィダ・ヤーノシュ 1982. „Hangari nihon bunka koryū-no rekishi-to genjō – 1. Daiichiji sekaitaisen-mae ハンガリー・日本文化交流の歴史と現状 – 1. 第一次世界大戦前 [A magyar-japán kulturális kapcsolatok története és jelenlegi helyzete – 1. Az első világháború előtt].” In: *Nihon tō-ō kankei kenkyūkai* 日本東欧関係研究会: *Nihon-to tō-ō shokoku-no bunka kōryū-ni kansuru kisoteki kenkyū* 日本と東欧諸国の文化交流に関する基礎的研究 [Alaptanulmányok Japán és a kelet-európai országok közötti kulturális kapcsolatokról]. Tokyo: Nihon tō-ō kankei kenkyūkai, 64–78.
- Waseda Gakuhō* 早稲田学報 1938. novemberi szám. Tokyo: Waseda Daigaku.